

Žemaičių muziejus „Alka“

ADOMAS BUTRIMAS

Dešinėje – Žemaičių muziejaus „Alka“ įkūrėjo ir pirmojo direktoriaus Prano Genio biusto (pastatytas Telšiuose 1992 m.) fragmentas. Skulptorius – Osvaldas Neniškis. Danutės Mukienės nuotrauka

Žemaičių muziejus „Alka“ Telšiuose įkurtas 1938 m. pagal architekto Stepono Stulginskio projektą specialiai muziejui „Alkos“ draugijos rūpesčiu pastatytuose rūmuose. Išplėstas 1998 m., pristačius priestatą su puikiomis salėmis, o 2002 m. rekonstruoti senieji rūmai. Ir statybai, ir muziejaus kūrimo darbams vadovavo poetas ir muziejaininkas Pranas Genys.

Muziejus gana greitai surinko gausią Žemaitijos istorijai, kultūrai, etnografijai ir tautodailei svarbią kolekciją – liaudies buities, skulptūros, meninės kalvystės ir kryždirbystės, liaudiškosios tapybos ir grafikos rinkinius. Savo verte jie prilygsta didžiųjų na-

cionalinių Lietuvos muziejų rinkiniams. Dabar jie sėkmingai tyrinėjami, leidžiami kolekcijų katalogai. Dar prieškariu buvo suorganizuota kompleksinė ekspedicija į vienkiemius, skirta Drobūksčių kaimo paveldui tyrinėti.

1940-ieji metai tapo svarbiu, nors ir tragišku posūkiu „Alkos“ muziejaus istorijoje. Rusams okupavus Lietuvą, pradėjus dvarų nacionalizaciją, jų archyvų, bibliotekų, meno kolekcijų, pastatų naikinimą ir savininkų žudynes arba trėmimą, muziejaus vedėjo Prano Genio, Telšių apskrities viršininko Kazio Sideravičiaus ir kitų muziejaus bičiulių iniciatyva į jį atgabenta 18 sunkvežiminių eksponatų iš 14 Žemaitijos dvarų. Vien iš Platelių dvaro, tyrinėtojos Zitos Dargaitės duomenimis, atgabenta 112 tapybos, akvarelės, grafikos darbų, 47 baldų, 22 Meiseno ir kitų dirbtuvių porceliano, skulptūrų, veidrodžių kolekcija, taip pat gana gausus (48 portretų, litografijų) Švėkšnos dvaro rinkinys. Nemaži rinkiniai atvežti iš Šateikių, Vilkenų, Medingėnų, Kretingos, Leonardpolio, Mykoliškių, Rietavo, Plungės, Džiuginėnų dvarų. Tik po kelis eksponatus atsivežta iš daugelio smulkesnių Žemaitijos dvarų ir dvarėlių. Į muziejų buvo atgabenta 30 000 knygų, 70 000 istorinių dvarų dokumentų rinkinys. Taigi „Alkos“ muziejus tapo didžiulio Žemaitijos regiono kultūros lobių saugotoju.

Karas ir pokario metai atnešė daug skaudžių netekčių, 1952 m. Šilutės (Macikų) lageryje sunaikintas muziejaus kūrėjas Pranas Genys. Buvo deginami lietuviškų knygų rinkiniai, tačiau, muziejaus darbuotojams

gerai paslėpus fonduose, pavyko išsaugoti Lietuvos tautinę ir lietuviškų organizacijų vėliavas, taip pat daugelį „religinės atributikos“ kategorijai priskirtų ir kt. eksponatų. Išskirtinė muziejaus kolekcija – archeologinių tyrimų surinkta medžiaga.

Sistemingus Žemaitijos regiono archeologinių paminklų – kuršių, žemaičių, žiemgalių kapinynų, gyvenviečių, pilkapių, pilialkalnių – tyrinėjimus 1976 m. vykdė žymus „Alkos“ muziejaininkas, archeologas Vitas Valatka. Po jo mirties nuo 1977 m. šiuos tyrinėjimus tęsė jo žmona Laimutė Valatkienė ir kiek vėliau įsitraukusi Dalia Karalienė. Buvo tyrinėjamos ne tik minėtos paminklų grupės, bet pradėti sistemingi ir labai sėkmingi Telšių ir Varnių senamiesčių,

Žemaičių muziejaus „Alka“ pastatas. Danutės Mukienės nuotrauka

Baroko laikotarpio vaza iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

kunigaikščio dvaro ir pirmųjų Žemaitijos bažnyčių bei palaidojimų jose ir šventoriuose tyrimai. Jie atskleidė istorijos pradžią, išsiaiškino daugelio pastatų ir gatvių statybų liekanas, rado daugybę kokių, miestiečių buitės rakandų, vandentiekio ir drenažų sistemų likučių. Visa ši archeologinė medžiaga (daugiau kaip 21 000 vienetų) yra labai svarbi senajai Žemaitijos istorijai, čia gyvenusių kuršių, žemaičių ir žiemgalių kultūroms pažinti, gynybinių sistemų, gynybinės architektūros, karybos ir ginkluotės tyrinėjimams, senųjų juvelyrų kūrybos bruožams atskleisti.

Muziejaus turtingumą apibūdinantys eksponatų skaičiai tikrai iškalbingi: jame sukaupta daugiau negu 102 000 įvairių laikotarpių eksponatų, 70 000 saugojimo vienetų sudaro dvarų archyvas, 15 000 – negatyvų ir fotografijų fondas, 12 000 vienetų – Žemaitijos dvarų bibliotekų likučiai.

Didelės mokslinės vertės yra dar V. Valatkos pradėtas formuoti mokslinis archyvas, šiuo metu turintis jau apie 700 bylų. Jame kaupiama muziejinių, mokslinių, vietos kraštotyrininkų parengtos mokslinės studijos, straipsniai, ekspozicijų planai. Muziejaus rinkinių ir šio archyvo pagrindu parengtos ir publikuotos Laimutės Valatkienės, Elvyros Spudytės, Zitės Dargaitės monografijos ir rinkinių katalogai. Ypatingą vertę turi iš Žemaitijos dvarų surinktų profesionaliosios dailės – tapybos, skulptūros ir grafikos darbų kolekcijos ir XVII–XIX a. taikomosios dailės kūriniai – baldai, gobelenai, veidrodžiai, porcelianas ir stiklas.

Muziejaus ekspozicijoje galima pamatyti žymių Vakarų Europos dailininkų – italų Anibalės Karačio (Annibale Carracci, 1560–1609) „Pietą“, olandų mokyklos atstovo Kasparo Nečerio (Caspar Netscher, 1636–1686) „Markizės Montespan portretą“, Gvercinio (Guercino, 1591–1666) „Šv. Agnietę“, flamandų mokyklos atstovo Jano van Veikersloto (Jan van Wyckersloot, 1643–1683) „Šeimos portretą“, vokiečių mokyklos atstovo Luko Kranacho Vyresniojo (Lucas Cranach, 1472–1553) „Karalių pagarbimam“, taip pat daugelio kitų vokiečių, austrų, prancūzų mokyklų žymių dailininkų kūrinių. Dėmesį patraukia italų skulptoriaus Paskvalės Romanelio (Pasquale Romanelli, 1812–1887) skulptūra „Jaunystė“.

Muziejaus pasididžiavimu laikomas iš tauriojo elnio ragų, dramblio kaulo, stiklo, medžio ir gobeleno sukurtas medžioklės baldų komplektas, į muziejų atkeliavęs iš kunigaikščių Oginskių Rietavo dvaro. Eksponuojama nedidelė, tačiau rinktinė Lietuvos dailės mokyklos atstovų darbų kolekcija. Tai Vincento Slendzinskio paveiksliai „Senutė veria adatą“, „Vyro portretas“, profesionalios Lietuvos dailės mokyklos kūrėjo Pranciškaus Smuglevičiaus įspūdingo dydžio tapybos darbas „Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“, Kanuto Rusecko „Pjovėja“, Juozapo Oleškevičiaus ir kitų darbai. Ypatingą vertę Žemaitijos regiono dalei pažinti turi gausi Juzefo Perkovskio, Leopoldo Andrijausko, Sofijos Lisieckaitės-Plechavičienės, Pauliaus Augiaus-Augustinavičiaus, Telesforo Valiaus, Česlovo Kontrimo ir kitų vietos dailininkų darbai. Muziejuje sukaupta ypač vertinga senųjų medinių skulptūrų kolekcija, gausūs liaudies raizinių, kraičio skrynių rinkiniai.

ŽEMAITIJOS KAIMO MUZIEJUS

1967 m. Vito Valatkos iniciatyva Telšių miesto pakraštyje, pietinėje Mascio ežero pakrantėje, prie kelio iš Telšių į Žarėnus pradėtas kurti Žemaitijos kaimo muziejus. Jo, kaip Žemaičių muziejaus „Alka“ padalinio, ekspozicija atidaryta 1982 m., atnaujinta 2012 m. Dabar jame yra 16 autentiškų XIX a. pabaigos–XX a. pra-

Kanuto Rusecko „Pjovėja“. Paveikslas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

Jano van Veikersloto (1643–1683) „Šeimos portretas“. 1660 m. Kūrinys saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

džio pastatų: trys sodybos, vėjo malūnas, kalvė. Jie atgabenti iš įvairių Žemaitijos vietovių. Visuose pastatuose įrengtos ekspozicijos, kuriose eksponuojami autentiški baldai, buitės, apyvokos reikmenys. Interjerus puošia paveiksliai, o aplinką – žemaitiški kryžiai ir koplytėlės. Muziejuje organizuojami įvairūs renginiai, auginami žemaitukų veislės arkliai. Visi lankytojai gali pasivažinėti žemaituku pakinkytu vežimėliu.